

הסדרה התורכית "ייסוד: עוסמאן" כמחוז זיכרון ניא-עוסמאני | אסף טלגם

מאמר זה עוסק בזיכרון ההיסטורי התורכי של התקופה העוסמאנית בראי סדרת הטלוויזיה התורכית הפופולרית ייסוד: עוסמאן. הסדרה היא דרמה היסטורית המתארת להתבסס על קורות חייו של עוסמאן, מייסד השושלת העוסמאנית שחי באנטוליה בראשית המאה הארבע-עשרה. מאמר זה בוחן כיצד מבקשת הסדרה לעצב את הזיכרון הלאומי התורכי על אודות העבר העוסמאני בכלל ותקופת ראשית האימפריה בפרט, ואיך היא משרתת את הכוח הפוליטי ההגמוני בתורכיה כיום – מפלגת הצדק והפיתוח של הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן. המאמר מנתח את המרכיב הפונקציונלי של הסדרה ייסוד: עוסמאן כמחוז זיכרון ניא-עוסמאני, בהתאם להגדרה שטבע ההיסטוריון הצרפתי פייר נורה. לפי נורה, מחוז זיכרון הוא אובייקט המקדד ומעגן בתוכו מרכיבים מהזיכרון ההיסטורי הלאומי ומשמש לבנייה או לחיזוק של זהות קיבוצית. למאמר שני חלקים, העוסקים בשני היסודות האידיאולוגיים שהסדרה מנסה לטפח בזיכרון הקולקטיבי התורכי. החלק הראשון דן בסדרה כמחוז זיכרון לאומי, המבקש להציג את עוסמאן כלאומן תורכי הפועל בשם הקולקטיב הלאומי וחותר לכינון מדינת לאום. החלק השני דן בסדרה כמחוז זיכרון אסלאמי, המבקש להציג את תקופתו של עוסמאן כתור זהב אסלאמי של צדק ואדיקות דתית. המאמר מתמקד בעונה הראשונה של הסדרה, אשר שודרה בשנים 2019-2020.

מילות מפתח: תורכיה, האימפריה העוסמאנית, טלוויזיה, עוסמאן, ניא-עוסמאניזם

מבוא

מאמר זה עוסק בניא-עוסמאניזם בראי הסדרה התורכית הפופולרית **ייסוד: עוסמאן** (Kuruş: Osman). הסדרה היא דרמה היסטורית המתארת להתבסס על קורות חייו של מייסד השושלת העוסמאנית, אשר פעל בראשית המאה הארבע-עשרה בצפון-מערב אנטוליה. זוהי אחת הסדרות הפופולריות והמצליחות ביותר מסוגה בתורכיה ובמדינות נוספות, אך בניגוד לדרמות היסטוריות תורכיות אחרות, היא טרם זכתה להתייחסות מחקרית יסודית. בשל אורכה הרב של הסדרה, ומשום שהפקתה עוד נמשכת, מאמר זה יתמקד בעונה הראשונה שלה – ששידורה החל בתורכיה בסוף שנת 2019, והסתיים ביוני 2020.

ייסוד: עוסמאן מופקת ומשודרת בערוץ הטלוויזיה התורכי הפרטי ATV, שבעליו נחשב מקורב לשלטון.¹ מאמר זה בוחן כיצד משמשת הסדרה כמחוז זיכרון המבקש לעצב את הזיכרון הלאומי התורכי על אודות העבר העוסמאני ותקופת ראשית האימפריה, ואיך היא משרתת את הכוח הפוליטי ההגמוני בתורכיה

¹ "Turkey Clashes: Why are Gezi Park and Taksim Square so important?" *BBC*, June 7 2013, <https://www.bbc.com/news/world-europe-22753752>, accessed 3.5.21.

כיום – מפלגת הצדק והפיתוח (בשמה התורכי Adalet ve Kalkınma Partisi, ובראשי תיבות AKP), שבראשה עומד הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן (Recep Tayyip Erdoğan). במאמר אנתח את המרכיב הפונקציונלי של הסדרה **ייסוד: עוסמאן** כמחוז זיכרון ניאו-עוסמאני, בהתאם להגדרה שטבע פייר נורה (Nora). לפי נורה, מחוז זיכרון הוא אובייקט המקדד ומעגן בתוכו מרכיבים מהזיכרון ההיסטורי הלאומי, ומשמש לבנייה או לחיזוק של זהות קיבוצית. מחוז זיכרון עשוי להיות סמל כמו דגל או המנון, טקסט, מונומנט פיזי או טקס זיכרון. תפקידם של מחוזות זיכרון הוא לכוון ולתחזק משמעות של רגע היסטורי מסוים, שכבר איננו חלק ממצביאות החיים הנחווית של הקולקטיב הלאומי בהווה.²

למאמר שני חלקים, העוסקים בשני היסודות האידאולוגיים שהסדרה מנסה לטפח בזיכרון הקולקטיבי התורכי. החלק הראשון דן בסדרה כמחוז זיכרון לאומי, המבקש להציג את עוסמאן כלאומן תורכי הפועל בשם הקולקטיב הלאומי וחותר לכינון מדינת לאום. החלק השני דן בסדרה כמחוז זיכרון אסלאמי, המבקש להציג את תקופתו של עוסמאן כתור זהב אסלאמי של צדק ואדיקות דתית. מתודולוגיית המחקר היא ניתוח טקסטואלי של הסדרה, תוך ניסיון לפרש את השפה והמסרים שבה. בבחינת יצירות קולנועיות וטלוויזיוניות יש מקום גם לניתוח צורני ואסתטי, ולכן אתייחס גם למקצת המאפיינים החזותיים והקוליים (מוסיקת רקע) של הסדרה. עם זאת, מפאת קוצר היריעה אתמקד במאמר זה בעיקר בתוכן המילולי שלה.

סיכום קצר של עלילת העונה הראשונה בסדרה

הסדרה **ייסוד: עוסמאן** מתמקדת בענף של שבט קיי (Kayı Obası) – תורכמנים נודדים שהתיישבו בשלהי המאה השלוש-עשרה באזור ביתיניה (Bitinya) שבצפון-מערב אנטוליה, סמוך לקפריסין הביזנטי. בעונה הראשונה של הסדרה, עוסמאן הוא בנו הצעיר של ראש השבט ארתורול (Ertuğrul). ארתורול אינו שוהה עם השבט, אלא נמצא בעיר קוניה (Konya), בחצרו של הסולטאן הסלג'וקי; מי שמשמש כראש השבט בפועל הוא אחיו הצעיר של ארתורול ודודו של עוסמאן, דונדאר (Dündar). דונדאר סבור כי ניתן להשכין שלום בין התורכים לביזנטים, אולם עוסמאן מעדיף להילחם באחרונים ולכבוש את מבצריהם. אל עוסמאן מצטרפים הלוחמים הנאמנים לו. מאוחר יותר הוא פוגש את השיח' אדבלי (Şeyh Edebali), איש דת מעורר השראה שהופך למורה הדרך הרוחני שלו. עוסמאן אף מתאהב בבתו של השיח', באלא האתון (Bala Hatun), ומבקש להינשא לה.³ מאוחר יותר מגיע לאזור צבא מונגולי ובוזז את העיר סואוט (Söğüt). דונדאר נכנע לשלטון המונגולי, אולם עוסמאן ממשיך להילחם נגד המונגולים למרות נחיתותו המספרית של צבאו. בעקבות

² פייר נורה, "בין זיכרון להיסטוריה – על הבעיה של המקום," *זמנים*, 45 (1993): 8.

³ Metin Günay (dir.), *Kuruluş: Osman*. Season 1, episode 7, ATV, Aired January 8, 2020.

הצלחותיו בקרבות, מדיח עוסמאן את דודו דונדאר מראשות השבט. בסיום העונה הראשונה מביס עוסמאן את המונגולים ולאחר מכן את הביזנטים, וכובש מידי האחרונים את מצודת קרג'היסאר (Karacahisar).⁴

הזיכרון הקולקטיבי התורכי והאימפריה העוסמאנית

לא ניתן לגשת לנושא ללא הקדמה קצרה על אודות היחס לעבר העוסמאני בתורכיה העכשווית, והפוליטיקה של הזיכרון הקולקטיבי התורכי. הרפובליקה התורכית קמה בשנת 1923, בעקבות חיסול האימפריה והדחת השושלת העוסמאנית, ופעלה על מנת לנתק את אזרחיה ממורשת אימפריאלית זו. נשיאה הראשון של הרפובליקה ומייסדה, מוסטפא כמאל את'אתורק, ביקש להשכיח את העבר העוסמאני ובמקומו לטפח חזון פוליטי חדש עבור המדינה⁵ – חילוני, לאומי, מודרניסטי ורפובליקני, יסודות שנתפסו כניגודו של הסדר האימפריאלי הישן. מדיניותו של את'אתורק לניתוק התורכים מעברם העוסמאני באה לידי ביטוי בשינויים בשפה ובכתב, בלבוש, במערכת החינוך, בלוח השנה ובשעון, באמנות הרשמית, באמצעי התקשורת ועוד.⁶ בחצי המאה שלאחר מותו של את'אתורק (1938) המשיכו יורשיו בהנהגת הרפובליקה את מדיניותו זו, במידה משתנה של קשיחות. אולם בשלהי שנות השמונים של המאה העשרים החל להסתמן בתורכיה שינוי ביחס לעבר העוסמאני, כאשר קבוצות חברתיות ופוליטיות שהתנגדו לממסד הכמאליסטי החלו להדגיש את האימפריה העוסמאנית בזיכרון הקולקטיבי התורכי.⁷ בשנת 1996 עלתה לשלטון לראשונה בתולדות תורכיה המודרנית מפלגה אסלאמית – מפלגת הרווחה (Refah Partisi) בראשות נגימטין ארבקאן (Necmettin Erbakan), אשר ביקשה להזכיר לתורכים את עברם האסלאמי בתקופה העוסמאנית.⁸ הצבא, שנחשב לשומר המסורת הכמאליסטית בתורכיה, הדיח את ארבקאן בשנת 1997, בטענה כי שלטונו הפר את ההפרדה בין דת ומדינה ובכך פגע בעקרונות הרפובליקה התורכית. אך בשנת 2003 שבו האסלאמים לשלטון בראשות ארדואן. ממשלותיו של ארדואן, המכהנות ברציפות מאז ועד היום, המשיכו ביתר שאת את מאמציו של ארבקאן להבלטת העבר העוסמאני ולהאדרתו.⁹

הפרויקט הניאו-עוסמאני של מפלגת הצדק והפיתוח מבקש לעצב מחדש את זהותה של המדינה בעיני אזרחיה כמדינה חזקה בעלת זהות אסלאמית שמרנית, המבטיחה חוק, סדר וצדק לתושביה. מפעל אידאולוגי זה מבקש להשיב את תורכיה אל עברה העוסמאני, או ליתר דיוק אל הבניה של עבר זה, המשרתת את השלטון הנוכחי, בהבלטת הצדדים הסוניים האורתודוקסיים, התורכיים, הסמכותניים והפטריארכליים בהיסטוריה של האימפריה. לטענת החוקרת יאמור קאראקאיה (Karakaya), בתורכיה בת-זמננו צועד

⁴ Günay, *Kuruluş: Osman*. Season 1, episode 27, ATV, Aired June 24, 2020.

⁵ ענת לפידות-פירילה, *תורכיה: לאומיות במבחן ניגודיה* (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2013), 48–49.

⁶ Esra Özyürek, "Introduction," un *The Politics of Public Memory in Turkey* (Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2007), 3–5.

⁷ Yılmaz Çolak, "Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey", *Middle Eastern Studies* 42, No. 4 (2006): 587.

⁸ Ibid, p.597.

⁹ Özyürek, "Introduction," 121.

הפופוליזם של מפלגת הצדק והפיתוח יד ביד עם נוסטלגיה ניאו-עוסמאנית.¹⁰ קאראקאיה מגדירה את הנוסטלגיה כקשר רגשי עם עבר מפואר אך אבוד, אשר מספק מפת דרכים מדומיינת לעתיד זוהר יותר עבור הקולקטיב הלאומי. לטענתה, נוסטלגיה ניאו-עוסמאנית היא משאב חשוב בחיזוק ההנגדות הבינאריות שעליהן נשען השלטון הפופוליסטי של מפלגת הצדק והפיתוח.

עם זאת, יש להדגיש כי לא די בעצם הזכרת העבר העוסמאני על מנת לקדם ערכים אלה, כפי שמראה החוקר ג'וש קרני (Carney) בדיונו בסדרה **המאה המפוארת** (Muhteşem Yüzyıl).¹¹ ההיסטוריה של החברה והמדינה העוסמאניות לאורך מאות שנות קיומן היא מורכבת ורב-פנים, ומכילה גם יסודות שאינם נוחים למעצבי הזיכרון מטעם ההגמוניה החדשה בתורכיה: לדוגמה, היותה של האימפריה העוסמאנית מדינה רב-אתנית ורב-דתית, השפעתו הרבה של האסלאם הסופי ההטרודוקסי עליה, ואף חלק מן הנורמות המגדריות והמיניות שאפיינו אותה. מסיבה זו, מהנדסי התרבות מטעם מפלגת הצדק והפיתוח נדרשו לדחוק לשוליים או להשכיח חלקים אלה של העבר העוסמאני, ולהבליט יסודות היסטוריים אחרים המשרתים את מטרותיו הפוליטיות של השלטון.

ניאו-עוסמאניזם וסדרות דרמה היסטוריות

בשני העשורים האחרונים הפכה תעשיית הטלוויזיה התורכית לתופעה חשובה מבחינה תרבותית וכלכלית. רבות מסדרות הטלוויזיה המופקות בתורכיה הן דרמות היסטוריות מסוגה של **ייסוד: עוסמאן**, אשר עוסקות בנושאים ובדמויות מן ההיסטוריה העוסמאנית, אולם מוסיפות עליהם דרמטיזציה ופרשנויות מודרניות ללא מחויבות למחקר ההיסטורי. עם צמיחתה של תעשיית הטלוויזיה התורכית התפתחה גם ספרות מחקר העוסקת בה, הן כמכשיר של "עוצמה רכה" בידי מדיניות החוץ התורכית, והן בהשפעתם של תוכני השידור על צופים בתורכיה ומחוצה לה. כמה מאמרים אקדמיים אף הוקדשו לסדרות הדרמה ההיסטוריות הללו.¹² סדרת הדרמה ההיסטורית הראשונה שעסקה בתקופה העוסמאנית הייתה **המאה המפוארת**, ששידורה החל ב-2011. סדרה זו עסקה בחצרו של הסולטאן סולימאן המחוקק (Kanuni Sultan Süleyman), או "סולימאן המפואר" (בפי האירופאים) ושודרה ב-TRT, תאגיד השידור הציבורי של תורכיה. עם זאת, הסדרה לא נשאה חן בעיני ממשלתו של ארדואן, משום שהיא ערערה על הנרטיב השמרני-אסלאמי לגבי התקופה העוסמאנית. לטענת קרני, הסדרה נתפסה כאתגר לפרויקט הזיכרון הניאו-עוסמאני של הממשלה משום שהיא הציגה את גיבורה, הסולטן סולימאן, כאדם בעל פגמים מוסריים וחולשות אנושיות, שלא בחל

¹⁰ Yağmur Karakaya, "The Conquest of Hearts: The Central Role of Ottoman Nostalgia within Contemporary Turkish Populism," *American Journal of Cultural Sociology* 8 (2020): 125.

¹¹ Josh Carney, "ResurReaction: Competing Visions of Turkey's (proto) Ottoman Past in 'Magnificent Century' and 'Resurrection: Ertuğrul'." *Middle East Critique* 28, no. 2 (2019): 101–120.

¹² See: Marwan M. Kraidy & Omar Al-Ghazzi, "Neo-Ottoman Cool: Turkish Popular Culture in the Arab Public Sphere," *Popular Communication* 11, no. 1 (2013): 17–29; Senem B. Çevik, "Turkish Historical Television Series: Public Broadcasting of Neo-Ottoman Illusions," *Middle East Critique* 29, no. 2 (2020): 177–197.

בשתיית אלכוהול ובתאוות בשרים.¹³ הסדרה אף הציתה דיון ציבורי בתורכיה על מיניות ואלכוהול בתקופה העוסמאנית, ואנשי ציבור והיסטוריונים התייבבו משני צדי המחלוקת. בעקבות הביקורת הציבורית החריפה ואף איומים מצד הממשלה לבטל את רישיון השידור של התוכנית, ביצעו המפיקים שינויים על מנת להתאימה לציפיות שמרניות יותר – לדוגמה, הקטנת המחשוף בתלבושות של חלק מהשחקניות.¹⁴

בשנת 2014 ירדה **המאה המפוארת** מהמסך, והוחלפה בסדרה שהלמה יותר את סדר היום של הממשלה: **תקומה: ארתורול** (Diriliş: Ertuğrul), סדרת האם של **ייסוד: עוסמאן**.¹⁵ סדרה זו שודרה בשנים 2014–2019, ועסקה בחייו של ארתורול גאזי, אביו של עוסמאן. בשונה מה**המאה המפוארת**, הסדרה הופקה בידי חברת הפקות הנמצאת בבעלותו של חבר פרלמנט מטעם מפלגת הצדק והפיתוח.¹⁶ עם זאת, גם **תקומה: ארתורול** שודרה ב-TRT. הסדרה זכתה בהערכה גלויה מצד השלטון, וארדואן עצמו התבטא בעדה ואמר כי הוא שמח שנכדיו לומדים על העבר העוסמאני דרך הצפייה בה.¹⁷ השלטון אף ביקש לנצל את הפופולריות של הסדרה כדי ליצור הקבלה בין הנשיא ארדואן לבין ארתורול מהסדרה, שהוא ראש השבט הלוחם ואבי האומה, שמגן על התורכים מפני מזימות זרות ונאבק נגד אי-צדק.¹⁸

קרני טען כי **תקומה: ארתורול** היא סדרה ריאקציונית, הן בתכניה הפוליטיים והן בהיותה תגובה ישירה של המחנה השמרני בתורכיה לסדרה **המאה המפוארת**.¹⁹ לטענתו, הסדרה היא מיזוג מכוון של תרבות פופולרית, זיכרון היסטורי ופוליטיקה עכשווית. הוא מתאר את פעולתה של הסדרה באמצעות המושג "נוסטלגיה משחזרת" (Reconstructive Nostalgia), שאותו אימץ מחוקרת הספרות סבטלנה בויס (Boym). לדידו, הסדרה מבקשת לעצב מחדש את הזיכרון ההיסטורי באמצעות חזרה למיתוסים ולסמלים לאומיים קדומים.²⁰ בעקבות **תקומה: ארתורול** הופקו כמה דרמות היסטוריות תורכיות נוספות העוסקות בעבר העוסמאני, רבות מהן בעידודו ובתמיכתו של השלטון.²¹ סנם צ'ביק (Çevik) טענה כי השידור של סדרות ניאו-עוסמאניות בטלוויזיה הממלכתית התורכית הוא ביטוי לסמכותנות הגוברת של ממשל ארדואן, אשר מתערב בתוכני השידור הציבורי בניסיון להפיץ את השיח השמרני והפופוליסטי שלו באמצעות יצירת הקבלה בין העבר המדומיין וההווה.²²

¹³ Carney, "ResurReaction," 107 .

¹⁴ Çevik, "Turkish Historical Television Series," 233 .

¹⁵ עם זאת, סדרת בת של **המאה המפוארת**, בשם **המאה המפוארת: קוסם** (Muhteşem Yüzyıl: Kösem), שודרה במשך שתי עונות בשנים 2015–2016.

¹⁶ Çevik, "Turkish Historical Television Series," 231.

¹⁷ Ibid, p.237.

¹⁸ Ibid, p.235.

¹⁹ Carney, "ResurReaction," 116–117 .

²⁰ Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia* (New York: Basic Books, 2001), 41. Quoted in: Carney, "ResurReaction," 105.

²¹ דוגמה בולטת לכך היא הסדרה **הכס: עבד אלחמיד** (Payitaht: Abdülhamit), שמקבילה גם היא בין הנשיא ארדואן לבין דמותו של הסולטאן עבד אלחמיד השני. לניתוח של סדרה זו ראו: Hakan Yavuz, *Nostalgia for the Empire: The Politics of Neo-Ottomanism* (New York: Oxford University Press, 2022), 149.

²² Çevik, "Turkish Historical Television Series," 231 .

בניית מיתוס לאומי – עוסמאן כמנהיג תחייה תורכית

לא נשתמרו מקורות עוסמאניים כתובים מתקופתו של עוסמאן, ולכן נאלצים היסטוריונים להסתמך על מקורות ביזנטיים וערביים בני התקופה, או על מקורות עוסמאניים מתקופות מאוחרות יותר.²³ נדמה שיוצרי הסדרה בחרו להסתמך בעיקר על מקורות מהסוג השני, והאירועים המתוארים בהם מספקים השראה לעלילת הסדרה. מדובר בשתי כרוניקות שנכתבו בידי היסטוריונים מטעם החצר העוסמאנית במאה החמש-עשרה: הכרוניקה של אורוצ'י (Oruç) והכרוניקה של עאשקפאשאזאדה (Aşıkpaşazade).²⁴ שני החיבורים נכתבו למעלה ממאה שנים לאחר מותו של עוסמאן, ומהווים בעצמם פרויקטים של הנדסת זיכרון שנכתבו לצרכיה של השושלת העוסמאנית.²⁵

לדוגמה, הייחוס של עוסמאן לשבט קיי, מצאצאיו של אואוז ח'אן (Oğuz Han), מקורו בכרוניקה של עאשקפאשאזאדה. ייחוס זה אומץ גם בסדרה, ומוצג בה כאמת היסטורית. ההיסטוריון פול ויטק (Witteck), לעומת זאת, טען כי לשושלת העוסמאנית לא היה שום ייחוס אבות נחשב, ולכן המציא עבורה עאשקפאשאזאדה ייחוס זה באמצעות אואוז ח'אן – אחד מהאבות המיתולוגיים של האומה התורכית, שנחשב לפי אמונה עממית לתורכי הראשון שהתאסלם.²⁶ ההתעקשות העוסמאנית על ייחוס לאואוז נועדה להציג את השושלת כחלק מאצולת הערבות וכקשורה לסלג'וקים המכובדים, וכך לבנות את הלגיטימציה שלה בתחרות מול שבטים תורכו-מוסלמיים אחרים באנטוליה. בסדרת טלוויזיה תורכית במאה העשרים ואחת אפשר כי הייחוס האואוזי של עוסמאן ממלא תפקיד אחר, כחלק מתפיסה פאן-תוראנית השואפת לאחדות העמים התורכיים. גם בקרב התורכים האזורים רווח ייחוס עצמי לאואוז, ועל כן אזכורו בסדרה עשוי לשמש גם ככלי של "דיפלומטיה ציבורית" במסגרת ההתקרבות בין תורכיה לאזרבייג'ן. יתר על כן, יצירת זיקה בין תורכיה המודרנית לבין אואוז עשויה לחזק את מעמדה של תורכיה כמדינה המתיימרת להנהיג את העמים התורכיים.

הסדרה מדגישה את זהותו התורכית של עוסמאן. הפתיח שלה מציג חפצים המזוהים עם התרבות החומרית של השבטים התורכיים: כלי נשק, שטיחים, אוכפים ורתמות סוסים, תכשיטים וספרי קוראן. דגש רב ניתן לתלבושות, לכלי נשק ולתפאורה בסדרה. פס הקול המלווה את הסדרה כולל כלי נגינה תורכיים מסורתיים. סצינות רבות מתרחשות במחנה האוהלים של שבט קיי, או בתוך אוהלי השבט. כאשר הדמויות פונות זו לזו, הן משתמשות בתארי הכבוד התורכיים המסורתיים: ביי (Bey) עבור אדם רם מעלה, האתון

²³ Cemal Kafadar, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State* (Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press, 1995), 60.

²⁴ Rudi P. Lindner, *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia* (Bloomington, Indiana: Research Institute for Inner Asian Studies, 1983), 5.

²⁵ לדוגמה, חלומו של עוסמאן בביתו של השייח' אדבלי, שהצגתו בסדרה תואר להלן, לקוח ישירות מהכרוניקה של עאשקפאשאזאדה (מצוטט אצל: Lindner, *Nomads and Ottomans*, 37).

²⁶ Kafadar, *Between Two Worlds*, 96 .

(Hatun) עבור אישה מכובדת ואלפ (Alp) עבור לוחם פשוט. ראוייה לציון גם הבולטות הרבה של סוסים בסדרה. סצנות רכיבה על סוס מוצגות בכל פרק, לעיתים יותר מפעם אחת. בכמה סצנות אף נראה עוסמאן משוחח ביחידות עם סוסו, קאראיל (Karayel), שפירושו בתורכית "רוח שחורה"²⁷. כמו כן, כאשר עוסמאן מביא אל השבט את סוסתה החולה של באלא האתון כדי לטפל בה, הדבר מסמל התקדמות משמעותית במערכת היחסים הרומנטית שלהם.²⁸

דגש זה על סוסים וכלי נשק נועד להדגיש את גבורתם של התורכים בתקופתו של עוסמאן ואת אפיונם כלוחמים. יתר על כן, הפרשות מבטאת אתוס גברי ופטריארכלי, ויש לה תפקיד בניסיון של הסדרה להציג מודל מגדרי שמרני. הסדרה מבקשת לפאר את עלילות הגבורה של אבותיהם הקדומים של התורכים (Atalar). דוגמה לכך היא אחד השירים ששרים בסדרה לוחמיו של עוסמאן, "מסע המלחמה יוצא לגיאורגיה" (Sefer Düştü Gürcistan'a), המלווה בפריטה על כלי מיתר. מילות השיר, הלקוחות מהאגדה על הגיבור העממי התורכי קוראואלו, ושהולחנו בידי המוסיקאי התורכי בן-זמננו אירפאן גורדאל (İrfan Gürdal), מפארות את מסורת הפשיטות הצבאיות של התורכים הנוודים:

מסע המלחמה יוצא לגיאורגיה; בוא אם אתה אמיץ. בוא אם אתה מוכן לחצות את הנחל מלא הדם, בוא אם אינך חושש ללבוש את חולצתו של המוות. בוא אם תוכל לקחת את בתה האמיתית של גיאורגיה. אני נשבע במוסר שלי, לעולם לא אעשוק אף אחד, דרך זו מובילה תמיד למוות. קוראואלו אומר: הזמן הגיע, את החשש משאירים מאחור. אם אתה נלחם בשביל אללה, המלחמה הזו היא חג. הדם זורם על החרב: בוא אם אתה יכול לעמוד בכך.²⁹

³⁰<https://www.youtube.com/watch?v=NCNKcWLA7WM&t=5200s>

גיבורי הסדרה הם אלה המבקשים תמיד לצאת למלחמה נגד אויבי התורכים, ואילו הפייסנים המבקשים שלום – דוגמת דונדאר, דודו של עוסמאן, המבקש להגיע להסכם עם הביזנטים – מוצגים במקרה הטוב כפחדנים וחלשי אופי הנופלים קורבן למניפולציות של האויב, ובמקרה הרע כבוגדים מבפנים שעשו יד אחת עימו. כפי שטען קרני לגבי **תקומה: ארתורול**, יחס זה למלחמה בסדרה משקף את המדיניות האגרסיבית של שלטון ארדואן ביחס לסוריה ולכורדים בדרום-מזרח תורכיה.³¹ הסדרה אף מקדמת את הרעיון כי לאומה התורכית תפקיד אזורי או עולמי כמגינת החלשים והעשוקים, כפי שמציגה עצמה מפלגת הצדק והפיתוח

²⁷ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 9, ATV, Aired February 5, 2020.

²⁸ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 5, ATV, Aired December 18, 2019.

²⁹ Günay, *Kuruluş: Osman*. Season 1, episode 9, ATV, Aired February 5th 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=Zg-kcO0M1As>. תרגום מילות השיר מתבסס על הכתוביות באנגלית.

³⁰ Ibid.

³¹ Josh Carney, "Resur(e)cting a Spectacular Hero: Diriliş Ertuğrul, Necropolitics, and Popular Culture in Turkey," *Review of Middle East Studies* 52, no. 1 (2018): 105.

בסוגיה הפלסטינית. באחד הפרקים אומר עוסמאן: "להיות תורכי זה קשה, כי צריך להילחם למען העשוקים ונגד הרשעים. אך קשה יותר לא להיות תורכי – כי אז צריך להילחם בתורכים".³² התפיסה הלאומנית-הלוחמנית מתבטאת גם בחלק משמות הפרקים בסדרה, דוגמת "ארץ זו שלנו" (Bu Yurt Bizim), "תורכי אינו נכנע" (Türk Teslim Olmaz), וכן "הניצחון הוא של האומה" (Zafer Milletindir).³³ הסדרה אף מחדירה את הלאומיות התורכית, שהיא תופעה מודרנית, אל העבר העוסמאני המדומיין, במטרה להדגיש את הפרה-מורדיאליות של הלאום התורכי. הסדרה מציגה את עוסמאן ושותפיו לדרך כמי שפועלים במודע לכינון מדינה תורכית-אסלאמית, והמילה מדינה (Devlet) חוזרת והופכת בפי הגיבורים למעין אידאל מקודש.³⁴ הדוגמה המובהקת ביותר לכך היא מועצת "הזקנים הלבנים" (Aksakalı) המסתורית, אשר מסייעת לעוסמאן. כאשר מנהיגם פוגש לראשונה את עוסמאן, הוא מציג את הארגון:

אנחנו השורשים של עץ השקמה שנקרא התורכים. הלהבה שלנו ניצתה בארגנקון (Ergenekon), ובמלזגירט (Malazgirt) הפכה ללהבה השורפת את העולם כולו. מדינתם האחרונה של התורכים, הסלגיוקית, נחרבה בידי המונגולים. אך הייאוש אינו חלק ממנהיגו. התקווה של התורכים באה מאזורי הקפר, ותקווה זו היא הסיבה שאביך בחר להתיישב כאן.³⁵

ארגנקון הוא עמק אגדי בהרי אלטאי שבמרכז אסיה, אשר מסורות לאומניות משייכות אליו את ראשיתה של האומה התורכית.³⁶ בקרב מלזגירט (או מנזיקרט) בשנת 1071 ניצחו התורכים הסלגיוקים את הצבא הביזנטי במזרח אנטוליה, מה שאפשר את ראשית ההגירה וההתיישבות התורכית באנטוליה. מוטיב כיבוש המולדת הוא מוטיב מרכזי בסדרה, ומילים כגון ארץ (Yurt) ומולדת (Vatan) חוזרות בה שוב ושוב. באחד הפרקים אומר השייח' אדבלי: "אם מוסיפים מים לאדמה, היא הופכת בוץ. אם מוסיפים דם לאדמה, היא הופכת מולדת".³⁷ בפרק אחר מסביר אחד מאנשיו של עוסמאן כי בנו מת בקרב "כדי שנוכל לקרוא לאדמה זו מולדת".³⁸

האומה התורכית נישאת בפיו של עוסמאן פעמים רבות לאורך הסדרה. לדוגמה, כאשר עוסמאן מורד במצביא המונגולי בלגאי, הוא אומר: "אינך יודע שהתורכים הכניעו את שליטי העולם כולו? הדם שבעורקי אינו משתחוה בפני אף אחד. היום שבו אציית לך יהיה יום מותו של מנהג התורכים. או חירות – או

³² Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 15, ATV, Aired March 18, 2020.

³³ Günay, *Kuruluş: Osman*. Season 1, episodes 6, 16 & 24, ATV, Aired December 25, 2019 – June 3rd 2020.
³⁴ יצוין כי למילה devlet היו בתקופה הקדם-מודרנית משמעויות נוספות: שגשוג ופריחה, מזל טוב, שלטון וממשל, שושלת. השימוש במילה זו בסדרה מתוחכם, ולצד הפירוש שלה כמדינה הוא רומז למשמעויות אחרות שלה, זאת כחלק מהמהלך היסודי של הסדרה – העוסקת בעבר, אך מבקשת להעביר מסרים גם לגבי ההווה.

³⁵ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 11, ATV, Aired February 19, 2020.

³⁶ לפי תזת "המדינה העמוקה" הרווחת בתורכיה, ארגנקון הוא גם שמו של ארגון סודי של כוחות הביטחון המנסה להשתלט על הממשלה האזרחית הגלויה ולהפיל את שלטונו של ארדואן. אוזניהם של הצופים בוודאי רגישות לשימוש עכשווי זה. ייתכן שזהו ניסיון מצד יוצרי הסדרה לתבוע מחדש בעלות על המושג המיתולוגי, המקושר לראשיתם של התורכים כעם.
³⁷ שם. משפט זה מזכיר את הצירוף הגרמני "דם ואדמה" (Blut und Boden), הנפוץ באוצר המילים של הלאומיות הגרמנית הרומנטית במאה התשע-עשרה.

³⁸ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 2, ATV, Aired November 27, 2019.

שהאדה".³⁹ במקרה אחר הוא מאיים: "הדגל הוא סמל לחירותם של התורכים. נכרות את ידיהם של מי שיעזו לגעת בו, ואת לשונותיהם של מי שיעזו לעלוב בו. זוהי הבטחתו של עוסמאן ביי, בנו של ארתורול גאזי".⁴⁰ הדגל שעליו מצביע עוסמאן אמנם איננו דגל תורכיה, אלא הדגל של שבט קיי, אולם המסר ברור לצופה התורכי המודרני. הסדרה אף קורצת לכיוון הלאומנות הפאן-תוראנית, כאשר עוסמאן מכריז: "שבטי אואוז יהיו חזקים יותר כשיתאחדו תחת מדינה אחת".⁴¹ נוסף על כך, הסדרה ממזגת בין האידאולוגיה הלאומנית לבין התפיסה הדתית של מפלגת הצדק והפיתוח. לדוגמה, עוסמאן מתפלל באחד הפרקים:

אלוהיי, אור השמיים והארץ, העם והמדינה הזו שלך הם. עשה שראשינו לא ישתחוו בפני הרשעים, ושהפחד ירחק מלבבותינו. תן לי את הכוח להחיות את העם הזה. עשה את האומה התורכית לשליטת העידן.⁴²

באותו פרק אומר לו ראש מועצת "הזקנים הלבנים": "זכור, עוסמאן ביי: אין תורכי בלי אזאן (קריאה לתפילה), בלי חירות ובלי מדינה".⁴³ משפט זה עשוי להדהד באוזני הצופים את השיר "תפילה" (Dua) מאת המשורר התורכי האסלאמי עריף ניהאט אסיה (Arif Nihat Asya), שאותו מרבה ארדואן לצטט בנאומיו. בשיר קורא הדובר לאללה לא לעוזבו ללא אזאן, ללא מולדת וללא רועה.⁴⁴

⁴⁵https://youtu.be/gTuGTCows_w?t=7755

כפי שמציינת צ'ביק ביחס לסדרות תורכיות אחרות, גם בתקומה: עוסמאן יש מוטיב מרכזי של בוגדים מבפנים הזוממים נגד התורכים – לדוגמה שניים מקרובי משפחתו של עוסמאן, אשר בוגדים בו ומשתפים פעולה עם המונגולים או הביזנטים.⁴⁶ לטענת צ'ביק, אובססיה זו ביחס לבוגדים משקפת את הסמכותנות והפרנויה הגוברות של ממשלת ארדואן, ואת רדיפתה אחר אויבים מבפנים, אמיתיים או מדומיינים – מהמחותרות הכורדיות, עבור בקציני הצבא הכמאליסטים ובתנועת גולן (Gülen), ועד המשפטים נגד עיתונאים ואקדמאים ביקורתיים.

³⁹ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 10, ATV, Aired February 12, 2020 .

⁴⁰ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 11, ATV, Aired February 19, 2020 .

⁴¹ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 14, ATV, Aired March 11, 2020 .

⁴² Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 11, ATV, Aired February 19, 2020.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ <https://www.milliyet.com.tr/siirler/dua-siiri-arif-nihat-asya-6356629>. Accessed 1.8.24

⁴⁵ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 11, ATV, Aired February 19, 2020.

⁴⁶ Çevik, "Turkish Historical Television Series," 237 .

אי-דיוקים היסטוריים ומוטיבים אסלאמיים בסדרה

בהתאם לאג'נדה האסלאמית של מפלגת הצדק והפיתוח, הסדרה מבקשת להציג את גיבוריה כמוסלמים למופת הפועלים מתוך תחושת שליחות דתית. כפי שנראה, הצגה זו באה לעיתים קרובות על חשבון דבקות באמת ההיסטורית.

הבחירה לכנות את גיבור הסדרה בשם עוסמאן היא כשלעצמה בחירה של עיצוב זיכרון. ההיסטוריון התורכי ג'מאל קפדאר (Kafadar) טען כי לא סביר שעוסמאן אכן היה מוכר בקרב בני תקופתו בשם זה. סביר יותר, לדברי קפדאר, ששמו היה שם תורכמני אופייני יותר, כמו אטמאן (Atman) או אטאמאן (Ataman).⁴⁷ שם זה אכן מוזכר כשמו של ראש שבט תורכמני במקורות ביזנטיים ובמקור ערבי בני התקופה. קפדאר העלה את האפשרות שהיסטוריונים עוסמאנים מאוחרים יותר, כגון אורוצ' ועאשקפאשאזאדה, העניקו לו בדיעבד את השם עוסמאן כשמו של הח'ליפה המוסלמי השלישי, כדי להקנות למושלת לגיטימציה דתית. אפשרות נוספת היא שעוסמאן עצמו בחר בשם זה בשלב מאוחר של הקריירה הפוליטית שלו, מסיבות דומות. אם כן, בחירתם של כותבי הסדרה לכנות את הגיבור בשם עוסמאן גם היא חלק מהניסיון להקנות למייסד המושלת העוסמאנית הילה אסלאמית.

המאבק המרכזי בסדרה הוא לא רק מאבק לאומי בין תורכים לבין ביזנטים ומונגולים, אלא גם מאבק דתי בין המוסלמים לבין הנוצרים והכופרים. התסריט שם בפיו של עוסמאן את המילים: "חרבותינו לא יושבו לנדניהן עד שדתו של אלה תשלוט. הקרב הזה הוא הקרב של הסהר המכה בצלב!"⁴⁸ החלוקה לטובים ולרעים היא כמעט מוחלטת: בסדרה יש אמנם מעט דמויות של נוצרים טובים, אך דמויות אלה זוכות ב"זמן מסך" מועט מאוד בהשוואה לזה של הדמויות הנוצריות הרעות. יהודים או מוסלמים שאינם סונים אורתודוכסים אינם מוזכרים בסדרה כלל, אף על פי שהאחרונים היו חלק גדול מהאוכלוסייה באנטוליה בראשית המאה הארבע-עשרה.

בהמשך לכך, הסדרה מנגידה בין התורכים, שמוצגים כאנשים ישרים בעלי מידות טובות, לאויביהם הנוצרים והמונגולים. המונגולים מוצגים כפראים צמאי-דם שאינם שולטים ביצריהם. כאשר הם כובשים את העיר סואוט הם טובחים בתושביה המוסלמים, ללא הבחנה בין לוחמים לחסרי ישע.⁴⁹ כמו כן הם מוצגים ככופרים עובדי אלילים, אף כי המונגולים האילח'אנים, ששלטו בחלקים מאנטוליה בתקופתו של עוסמאן, התאסלמו כבר בשנת 1295 – בתקופת האירועים המתוארים בסדרה. הצגתם כעובדי אלילים משרתת את ההנגדה בין חסרי הדת הברברים לבין התורכים המוסלמים המתורבתים.

⁴⁷ Kafadar, *Between Two Worlds*, 124 .

⁴⁸ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 3, ATV, Aired December 4, 2019 .

⁴⁹ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 10, ATV, Aired February 12, 2020 .

כאשר עוסמאן יוצא להילחם באויביו, הוא עושה זאת בשם הגאזה, כלומר הוא מנהל מלחמת קודש להרחבת תחום האסלאם. מאפיין זה מתבטא בקריאות הקרב של הלוחמים התורכים לפני סצנות הלחימה: אללה הוא אחד (Tekdir Allah), אללה הוא חי (Hayydir Allah) או תכביר (Allahu Ekber). לאורך הסדרה מרבה עוסמאן לחזור על המשפט "ניצחון או שהאדה" (Ya zafer ya şahadet). הלוחמים התורכים מתייחסים לאויביהם, הנוצרים ועובדי האלילים כאחד, בכינוי "כופרים" (kefereler, gavurlar).

מוטיב מלחמת הקודש מתבטא באופן בולט גם ביחס של הסדרה לשהידים. בפרק הראשון מתכוון אחד מתומכיו של עוסמאן, לוחם מבוגר המוצג כמאמין פשוט וטוב לב, לשחוט כבש לכבוד החתונה של בנו. הוא עוקד את הכבש ואוחז בסכין, ומספר לכבש את סיפור עקידת ישמעאל. כאשר הוא עומד לשחוט את הכבש, מגיע שליח ומבשר לו כי בנו נפל בקרב נגד הנוצרים. הסכין נשמטת מידו של הלוחם הזקן כאשר הוא מבין כי סיפור העקידה התהפך – אללה בחר לקחת את בנו במקום את הכבש. אולם כמוסלמי טוב הוא מקבל את הגזרה האלוהית, ואומר: "בני שתה את שרבט השהאדה (şehadet şerbeti) לצדו של אחיו לדם, למען סדרו של העולם". בזמן שנשות השבט וארוסתו של הבן מתחילות לבכות את מותו, האב נוזף בהן. לדבריו, אל להן לבכות אלא לשמוח, שכן ארוסת הבן הפכה כלתו של שהיד, ואילו האב עצמו היה לאביו של שהיד: "זהו יום מפואר! השבח לאל, הפכתי אביו של שהיד. אחים, יש לנו חתונה! בני כבר לא יוכל להתאחד עם אהובתו הארצית, אך היום הוא מתאחד עם אהובו השמימי והנצחי".⁵⁰

בכל פעם שאחד הגיבורים המוסלמים של הסדרה עומד לקפח את חייו, הגוסס מקפיד לומר את השהאדה. אחד מסגניו של עוסמאן אומר ללוחמיו לפני היציאה לקרב: "הביאו לי את ראשיהם של עשרה כופרים לפני שתגידו את השהאדה".⁵¹ סלג'אן האתון, דודתו של עוסמאן, שממלאת את תפקיד הדמות האימהית בסדרה, מציגה את עצמה בגאווה כאימו של שהיד ואשתו של שהיד.⁵² שניים מפרקי הסדרה נקראים "שהידים אינם מתים" (Şehitler Ölmez) ו"לאהבת השהידים" (Şehitler Aşkına).⁵³ קרני כינה האדרה זו של המוות למען הדת והמולדת, המשותפת לייסוד: **עוסמאן ולתקומה: ארתורול**, בשם "נקרופוליטיקה".⁵⁴

הדרך שבה מציגה הסדרה את המציאות של אנטוליה בראשית המאה הארבע-עשרה, כמלחמה בין-דתית בלתי-פוסקת, אינה משקפת את הכרוניקות העוסמאניות ואת המחקר ההיסטורי. לפי עאשקפאשאזאדה, אחד מבני בריתו הקרובים של עוסמאן היה לוחם נוצרי בשם קוסה מיהאל (Köse)

⁵⁰ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 1, ATV, Aired November 20, 2019 .

⁵¹ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 3, ATV, Aired December 4, 2019 .

⁵² Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 6, ATV, Aired December 25, 2019 .

⁵³ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episodes 10 & 15, ATV, Aired February 12th – March 18, 2020 .

⁵⁴ Carney, *Resurrecting*, 100 .

55. (Mihal) לינדנר (Lindner) מציין כי פרט זה אינו מפתיע, שכן באנטוליה של המאה הארבע-עשרה לא הייתה חשיבות רבה לזהות הדתית בקביעת נאמנותם של לוחמים. מוסלמים רבים לחמו לצד הביזנטים, ונוצרים לחמו לצד העוסמאנים ואף מילאו תפקידים חשובים בצבאם.⁵⁶ כמו כן, לינדנר וקפדאר טוענים כי עוסמאן כבש את מצודת קרג'היסאר לא מידי הביזנטים, כפי שמוצג בסדרה, אלא מידי התורכים הגרמיאנים (Germiyan), שהיו מוסלמים בעצמם. לטענת לינדנר, הכרוניקאים העוסמאנים שרצו להציג את עוסמאן כגאזי אסלאמי החליפו את זהותם הדתית של מגיני המצודה.⁵⁷ אם כן, במקרה זה הסדרה מחרה-מחזיקה אחרי כותבי החצר של המאה החמש-עשרה, בניסיון להציג את עוסמאן כלוחם בשם דת האסלאם.

גם בסוגיית יחסיו של עוסמאן עם המונגולים מתנגש הנרטיב של הסדרה עם המחקר ההיסטורי, אך הולם את התמונה שציירו כותבי החצר של המאה החמש-עשרה. לטענת מרק בר (Baer), עוסמאן ואנשיו היו כפופים מבחינה רשמית למונגולים האילח'אנים. רק במאה החמש-עשרה, כאשר המונגולים כבר לא נכחו באנטוליה, ביקשו העוסמאנים להתכחש למורשתם המונגולית כדי להבליט את זהותם האסלאמית ולהדגיש את עליונותם על יתר השבטים התורכיים.⁵⁸

מאמצים רבים מוקדשים בסדרה להבלטת האופי האסלאמי האדוק של עוסמאן וחבריו. הדמות החשובה ביותר בסדרה בהקשר זה היא דמותו של השיח' אדבלי, שמשמש מורה רוחני של עוסמאן. הופעותיו של השיח' מלוות במוטיב מוסיקלי קבוע של ניי (ney) – מעין חליל עץ המזוהה במוסיקה התורכית הקלאסית עם מסדרים סופיים. לאורך הסדרה נושא השיח' כמה דרשות המביעות באופן ישיר את המסר האסלאמי של הסדרה. באחת מדרשותיו אומר השיח':

אם ברצונך להיות מנהיג שנכנס ללבבות האנשים, עליך לקחת דוגמה מנביאנו המכובד מוחמד. אדוננו הקים תרבות של מוסר בלב המדבר, אף שכל השבטים נלחמו זה בזה. מתוך פירוד הוא יצר אחדות. הוא לא השתחווה בפני רשעים (zalimler) ולא פחד מפני אויבים. רק את האמת הוא רדף. ומה היא האמת? לא אלה אלא אלה ומחמד רסול אלה [...] בבדר, באחד ובחינדק הוא הביס את הכופרים בגבורתו. בימי הג'אהליה הוא האיר את החשכה. הוא היה אור שמתפשט מן המדבר אל העולם כולו. כאשר כולם ישנו – הוא היה ער. כאשר כולם ויתרו – הוא היה התקווה. הוא היה הצדק והרחמים והסבלנות (Sabr). היה כמוהו בני, כך שכאשר תלך ילך הצדק איתך, וכאשר תחייך יחייכו הרחמים עימך, וכאשר תתנגד לרשעים תעמוד הסבלנות איתך, והעם ימצא בך מדינה. ובאותה מדינה, אורו של נביאנו ייראה.⁵⁹

המסר הפוליטי נמסר בפשטות ובישירות: מדינה צודקת היא מדינה אסלאמית, שנלחמת בכופרים ומבטיחה רחמים וצדק לנשלטים. המנהיג הטוב הוא מי ששואף לחקות את הדוגמה של הנביא מוחמד.

⁵⁵ Kafadar, *Between Two Worlds*, 26 .

⁵⁶ Kafadar, *Between Two Worlds*, 52-53 .

⁵⁷ Lindner, p. 4 .

⁵⁸ Marc David Baer, *The Ottomans: Khans, Ceasars and Caliphs* (London: Basic Books, 2021), 18 .

⁵⁹ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 5, ATV, Aired December 18, 2019 .

בהמשך למסר זה, הטקסטים שמושמים בפי השייח' מרבים להזכיר את מעשיו של הנביא ולצטט מתוך ספרות חדית'. השייח' מדגיש בעיקר את חוש הצדק של הנביא, את עוז רוחו ואת עמידתו האיתנה בפני הכופרים.⁶⁰

הסדרה מרבה להציג ולהשמיע פסוקים מהקוראן. בכמה מקרים נשמעת הקראה של פסוקים בערבית ב-voiceover, בזמן שעל המסך מופיעות התרחשויות אחרות – לדוגמה לוויה של שהיד.⁶¹ יצוין כי הקריאה היא במבטא ערבי ולא תורכי. במקרים אלה מופיעות בתחתית המסך כתוביות בתורכית המבארות את הפסוקים לצופים, שמרביתם אינם שולטים בערבית. לעיתים מצטטות הדמויות עצמן פסוקי קוראן בערבית. לדוגמה, בסצנה אחת נראה עוסמאן קורא בקוראן ביחידות וחוזר על פסוק מסורת אלפתח ("אן פתחנא לכ פתחא מבינא"), המבואר באמצעות כתוביות בתורכית בתחתית המסך.⁶² מבחינה היסטורית סצנה זו אינה סבירה, שכן רוב הלוחמים התורכמנים באנטוליה של ראשית המאה הארבע-עשרה לא ידעו קרוא וכתוב – על אחת כמה וכמה בערבית. סצנת הקריאה בקוראן נועדה להדגיש את אדיקותו הדתית של עוסמאן. פסוקים מסורת אלפתח חוזרים פעמים רבות בסדרה.⁶³

⁶⁴ <https://youtu.be/0fTJyCTwznM?si=jXngwZEUf9Ya7bvg>

עם זאת, הסדרה אינה מזכירה את העובדה כי השבטים התורכיים באנטוליה של המאה הארבע-עשרה לא היו מוסלמים סונים אורתודוכסיים, אלא הושפעו מאוד מתפיסות סופיות ושיעיות, ואף המשיכו לשאת תפיסות שאמאניסטיות מרכז-אסיאתיות. ביטויים לכך ניתן למצוא אפילו בכרוניקה של עאשקפאשאזאדה, שמתאר עץ אורן שצמח מקברו של אחד מלוחמיו של עוסמאן. לפי הכרוניקה העץ נחשב לבעל כוחות ריפוי ועשיית ניסים, ורבים עלו אליו לרגל כדי לקבל את ברכתו.⁶⁵

סיכום

מאמר זה ביקש להראות כיצד מעצבת הסדרה **ייסוד: עוסמאן** את הזיכרון ההיסטורי התורכי על אודות העבר העוסאמני בהתאם לאידאולוגיה הניאו-עוסמאנית של מפלגת השלטון בתורכיה. כך, החברה התורכית באנטוליה של ראשית המאה הארבע-עשרה מוצגת בסדרה כחברת מופת אסלאמית, ועוסמאן מוצג כמנהיג לאומי הפועל בשם האומה התורכית והאסלאם נגד אויבים מבית ומחוץ. ברוב המקרים הסדרה אינה נצמדת

⁶⁰ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 9, ATV, Aired February 5, 2020.

⁶¹ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 1 ATV, Aired November 20, 2019 <https://youtu.be/0fTJyCTwznM?t=6155>.

⁶² Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 3, ATV, Aired December 4, 2019.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Günay, *Kuruluş: Osman*, Season 1, episode 1 ATV, Aired November 20, 2019

⁶⁵ Colin Imber, "The Legend of Osman Gazi," in *Halycon Days in Crete, The Ottoman Emirate, 1300–1389* (Heraklion: Crete University Press, 1993), 71.

לידע ההיסטורי על התקופה, אלא פועלת להדרה ולהשכחה של מאפייני התקופה שאינם הולמים את הנרטיב, לצד שילוב אנכרוניסטי של יסודות אידאולוגיים והבלטה של עובדות היסטוריות המשרתות אותם. בכך פועלת הסדרה כמחוז זיכרון המטפח זיכרון היסטורי סלקטיבי.

הסדרה אף יוצרת במכוון הקבלות בין העבר להווה, בניסיון לעצב את ההיסטוריה העוסמאנית בדמותו האידאולוגית של השלטון הנוכחי בתורכיה – ובדרך זו להקנות לו לגיטימציה. בכך ממשיכה **ייסוד: עוסמאן** בקו הפוליטי של קודמתה, הסדרה **תקומה: ארתורול**, בשונה מדרמות היסטוריות אחרות שעסקו בעבר העוסמאני. **ייסוד: עוסמאן** משמשת, אם כן, אחד הכלים שבידי מפלגת הצדק והפיתוח בתורכיה להנחלת תפיסת עולמה לציבור הרחב, ולביצור ההגמוניה שלה מבית.

ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים

Günay, Metin (dir). *Kuruluş: Osman*. Season 1, episodes 1-27. ATV, Aired November 20, 2019 – June 24, 2020.

Lewis, Geoffrey (ed.). *The Book of Dede Korkut*. London: Penguin Books, 1974.

עיתונות

Tali, Didem. "An Unlikely Story: Why do South Americans love Turkish TV?" *BBC*, September 8, 2016. <https://www.bbc.com/news/business-37284938>, Accessed 3.5.21.

"Establishment Osman (Kuruluş Osman) stays strong at No. 1, *Turkish Celebrity News*, December 15, 2019. <https://www.turkishcelebritynews.com/establishment-osman-kurulus-osman-stays-strong-at-no-1.html>, accessed 3.5.21.

"Turkey Clashes: Why are Gezi Park and Taksim Square so important?, *BBC*, June 7, 2013. <https://www.bbc.com/news/world-europe-22753752>, accessed 3.5.21.

מקורות משניים

לפידות-פירילה, ענת. תורכיה: לאומיות במבחן ניגודיה. רעננה: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2013.
נורה, פייר. "בין זיכרון להיסטוריה – על הבעיה של המקום". **זמנים** 45 (1993): 4–19.

- Baer, Marc David. *The Ottomans: Khans, Ceasars and Caliphs*. London: Basic Books, 2021.
- Carney, Josh. “Resur(e)cting a Spectacular Hero: Diriliş Ertuğrul, Necropolitics, and Popular Culture in Turkey”. *Review of Middle East Studies* 52, no. 1 (2018): 93–114.
- Carney, Josh. “ResurReaction: Competing Visions of Turkey’s (proto) Ottoman Past in ‘Magnificent Century’ and ‘Resurrection: Ertuğrul’”. *Middle East Critique* 28, no. 2 (2019): 101–120.
- Çevik, Senem B. “Turkish Historical Television Series: Public Broadcasting of Neo-Ottoman Illusions”. *Middle East Critique* 29, no. 2 (2020): 177–197.
- Çolak, Yılmaz. “Ottomanism vs. Kemalism: Collective Memory and Cultural Pluralism in 1990s Turkey”. *Middle Eastern Studies* 42, no. 4 (2006): 587–602.
- Imber, Colin. “The Legend of Osman Gazi”. In: *Halycon Days in Crete, The Ottoman Emirate, 1300–1389*, 67–76. Heraklion: Crete University Press, 1993.
- Kafadar, Cemal. *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press, 1995.
- Karakaya, Yağmur. “The Conquest of Hearts: The Central Role of Ottoman Nostalgia within Contemporary Turkish Populism”. *American Journal of Cultural Sociology* 8 (2020): 125–157.
- Kraidy, Marwan M. & Al-Ghazzi, Omar. “Neo-Ottoman Cool: Turkish Popular Culture in the Arab Public Sphere”, *Popular Communication* 11, no. 1 (2013): 17–29.
- Lindner, Rudi P. *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*. Bloomington, Indiana: Research Institute for Inner Asian Studies, 1983.
- Özyürek, Esra. “Introduction”. In: *The Politics of Public Memory in Turkey*, 1–15. Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2007.
- Yavuz, Hakan. *Nostalgia for the Empire: The Politics of Neo-Ottomanism*. New York: Oxford University Press, 2020.